

Umetnost in tendenca), tako so si prizadevali ustvariti znanstveno pojmovanje umetnosti. Ta boj je bil potreben tembolj, ker so idealisti vseh vrst poskušali zмести poglede na umetnost: na eni strani jo napraviti odgovorno samo pred umetnostjo, na drugi pa jo obvezovati v pogledu na mistično transcendenco. Ta boj kaže zbornik tudi na področju drugih družbenih ved, zlasti literarne teorije, literarne zgodovine in filozofije, skratka povsod tam, kjer so ljudje konservativnih nazorov in ideologij poskušali prikriti, kar se je v resnici dogajalo v družbenem življenju. Opozorim naj na bistre pripombe Akifa Šeremeta, ki zadevajo literarno teorijo Bogdana Popoviča. Šeremet zahteva, da mora literarna teorija postati znanost, ne pa prazno in brezmočno filozofiranje o lepem »ali impresionistični diletantizem« in nek občutek, ki ima veliko obrazov: »občutek stila«, »občutek mere«, »občutek občutka«, kakor svoje »znanstvene« občutke imenuje Bogdan Popovič. K njim lahko dodamo še znameniti občutek za »štimumo«, za to skrivnostno mimo, ki včasih sumljivo nadomesti vse tisto, za kar razlagavci umetnin ne morejo najti ustreznega znanstvenega pojma, ker sta jim ljubša patos in megljenost, kakor racionalna opredelitev določenega umetniškega učinka.

Franc Zadravec

DVE TUJEJEZIČNI SLOVENISTIČNI PUBLIKACIJI

Med nalogami slavističnega strokovnega glasila je tudi poročanje o tem, kar se v tujini piše o naših literarnih vprašanjih. Posredovanje in obveščanje ni le dober kaži-pot znanstvenemu interesentu, marveč še bolj spodbujanje kulturne zavesti laičnega izobraženca. Zanimanje za določen problem v naši književnosti ni le dragoceno opozorilo na tisto, kar Evropa v njem vidi, ampak tudi podnet za lastno premišljanje in so-čenje naših izhodišč z objavljenimi tujimi.

Pogled v zadnje desetletje s tega stališča ni ravno vabljiv. Obveščanja je bilo skrajno malo, zaradi česar je javni pozornosti ušlo nekaj tehtnih objav. Še manj pa je bilo strokovne kritike, katera bi pomerila veljavnost ugotovitev z našo sedanjo znanstveno vednostjo. Kaže, da tudi sém pljuskuje valovi življenja, ki je kaotično obsedeno samo s svojo sočasnostjo in s svojo notranjostjo ter prihajajo glasovi preteklosti ali sosedstva vanj samo kot zamirajoči zven. V času, ki živi pod oblastjo in pritiskom modernega, ko je človeški spomin kratek in ustvarjalna inspiracija še krajša, se tudi znanstvenega raziskovalca pogosto loteva občutek gluhe loze. Zaradi izgube moralne in materialne spodbude se počuti kot Don Kihot, ki gleda velikane tam, kjer drugi vidijo mline na veter, in ki opaža mline na veter, koder drugi samo velikane. Toda sreča je spoznavati v skladu z demonom, ki k temu priganja, ugodje pomeni oblikovanje spoznanega; dolžnost javnosti pa je, zavzeti odnos nasproti povedanemu. Le-to pa enako velja za domače kakor za tuje izsledke.

Naslednji sestavek želi spregovoriti o dveh slovenističnih publikacijah, ki sta izšli lani v italijanščini in nemščini. Avtor prve je slovenski pisatelj Alojz Rebula, ki je v rimski reviji *Ricerche Slavistiche* objavil svojo disertacijo pod naslovom *La divina Commedia nelle traduzioni slovene* (VIII, str. 199—252). Drugo pa je napisal dunajski profesor znanosti o glasbi, Franz Zagiba, in se peča s temo *Die bairische Slavenmission und ihre Fortsetzung durch Kyrill und Method (Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Wiesbaden 1961, Heft 1, str. 1—56)*. Razpravi se potemtakem ukvarjata s problemi, ki raziskovalno segajo iz kulturne zgodovine v refinjeno slogovno oceno, časovno zaobsegata razpon od slovanske naselitve do današnjih dni, vsepovsod pa slovenski problem obravnavata v njegovi zvezi z evropskim ozadjem.

A. Rebula je tretji, ki se loteva vprašanja, kako smo Slovenci spoznavali Dantejevo *Božansko komedijo*. Pred njim je Jože Debevec 1921. leta popisal to poglavje v Resovem, po zamisli in izvedbi monumentalnem zborniku *Dante (Dante nelle traduzioni slave)*. Leta 1958 se je na tem področju poskusil Otto F. Babler, ki je izsledke objavil v zborniku *Deutsches Dante-Jahrbuch (Die Dante-Bestrebungen der Südslaven)*. Samostojno in oprt na poznavanje gradiva, ki prihaja v poštev, pa je zagrabil za delo A. Rebula. V skladu z resnostjo zavesti in občutkom odgovornosti so izsledki tehtni, tako da jih bo tudi s prihodnjimi raziskavami težko kaj premakniti.

A. Rebula v študiji izhaja iz dveh izhodišč. Prvo mu predstavlja kriterij jezika in drugo kriterij idejne povezanosti z dobo, v kateri je prišlo do prevoda. Pod tema vidikoma se loteva obravnave Janeza Čopa, ki je začel slovensko prevajanje Danteja

z epizodo o grofu Ugolinu (1835). Poskus se ni ohranil. Pomembno pa je, da je brat Matije Čopa, odličnega dantologa svoje dobe, prvi prevajalec Danteja. Stanko Vraz je prevedel tri odlomke iz *Pekla*, a se mu je posrečil samo III. spev. Janez Vesel-Koski je 1877 izdal *Paklo*, ki pa je ostalo v tistih mejah kakor večina njegovih stihov. Franjo Zakrajšek je 1885 prevajal zgodbo o grofu Ugolinu. Toda zavoljo oblikovnih težav se je vdal in z delom prenehal. Šele Jože Debevec je bil prevajalec *Božanske komedije*, »che gli consacrerà la passione di una intera vita« (str. 214). Kljub temu, da je njegovo delo predvsem filološko vestna ponašitev, pomeni prvi celotni prodor v Dantejev tekst in vsebuje še danes nekaj poetične svežine. I. in V. spev *Pekla* je čudovito prelihl Oton Župančič. »La terzina del Župančič è perfettissima, tanto che si potrebbe dire che se Dante l' avesse scritta in sloveno, l'avrebbe scritta così come l' ha tradotta il Župančič« (str. 229). V klenem jeziku in tekočem izrazu je 1914 Aleš Ušeničnik objavil XXXIII. spev *Raja*. Po drugi vojni je z Dantejem poskušal Ciril Zlobec. Dobili smo »un Dante linguisticamente rammodernato« (str. 234), kar pa je prizadelo enkratnost izvirnika. Alojz Gradnik je izdal 1959. leta *Pekel*. Naslonil se je na Debevca, prevajal ohlapno in z neizčiščenim izrazom. Ponekod sicer zablesti, v celoti pa je »una prova non tra le più felici« (str. 243). Leto kasneje je izšel *Pekel* v prevodu Tineta Debeljaka. Prevajalec je v njem poskusil »di dare a Dante una interpretazione il più possibile rispondente al carattere immanente della lingua slovena, tendendo a risolvere la sintassi dantesca paratatticamente e centrando la proposizione di preferenza sul verbo, notoriamente punto di forza dello sloveno« (str. 246). Uspel je predvsem v dramatičnih, komičnih in realističnih sestavinah izvirnika. Zanesljivega okusa pa nima v uvajanju pogovornega jezika. Ta prevod »rappresenta, col suo nuovo timbro lessicale e stilistico, una tappa importante nello sforzo, ormai già secolare, di dare a Dante una veste slovena non indegna dell' autore della Commedia« (str. 251).

Dante potemtakem ni bil samo avtor, ki bi privlačil slovenskega prevajalca k vedno novim poskusom. Posamezni prevodi pomenijo hkrati tudi stopnje »nella stessa evoluzione della capacità espressiva del linguaggio poetico sloveno« (str. 251). Konkretneje in literarnozgodovinsko natančno pomeni to, da odkriva razvoj »della lingua slovena dal primitivismo degli inizi fino alla maturità espressiva di oggi« (str. 199). Razen teh jezikovno-stilističnih posebnosti pa prevodi odsevajo »le diverse atmosfere culturali, dal romanticismo all' espressionismo« (str. 251).

A. Rebula ima zanesljiv čut za finese pesniškega izraza. Enako je močan v analizi kot v sintezi. Gradi predvsem iz močnega umetniškega doživetja, ki ga pa razumsko kontrolirata zanesljiv okus in logika. Zato je njegova razlaga razumsko jasno razčlenjena, spoznavno bogata in natančna v formulacijah. Jedrnatost izraza je zadnja in edino mogoča stopnja v dozorevanju misli. Prav na takšnih vrhovih miselne formulacije mu pride prav njegova pisateljska izkušnja. Germansko šolanemu pedantu bi takšne, navidezno samo »esejistične« zveze malo povedale. V romanskem znanstvenem izrazu verzirani bralec pa lahko samo uživa v zgodovinsko ustreznih in miselno pregnantnih vzorcih, kakor sta na primer: »un genio solitario« = Prešeren (str. 199), »la tradizione europeistica del Čop« = Stritar (str. 205) idr.

Študija A. Rebule je torej prispevek k slovenski dantologiji. Njena cena in njen pomen sta še večja spričo najavljajočega se Dantejevega jubileja (1965). Prav bi bilo, ko bi do takrat kdo raziskal sledove, ki jih je »l' altissimo poeta« zapustil v slovenskem duhovnem življenju sploh. Spis A. Rebule in ta, še nenapisana razprava bi predstavljala lepo darilo Dantejevi veličini ob njegovem slavlju.

Spodbuden je tudi prispevek F. Zagibe. Raziskave, ki jih je opravljal v zadnjih letih, so opozarjale, da je vse bolj izkušen tudi v slovenski medievalistiki. Na več mestih se je že dotikal problema *Bržijskih spomenikov* (*Die Funktion des Volksliedgutes in der Entwicklung der südeuropäischen Musikgeschichte; Die deutsche und slavische Choraltradition als Verbindungsglied zwischen West und Südosteuropa; Die Entstehung des slavischen liturgischen Gesanges im 9. Jahrhundert nach westlichem und östlichem Ritus; Der slavische Gesang nach westlichem Ritus im IX. Jahrhundert im Donauraum; Rom und Byzanz an der mittleren Donau* in zlasti še *Zum Vortrag der ältesten Sprachdenkmäler bei den Völkern im Donauraum*). Strnitev teh kulturnozgodovinskih izsledkov, objavljenih v različnih priložnostnih izdajah, pa je navedena razprava. V njej je med obiljem gradiva za slovenskega literarnega zgodovinarja nekaj zanimivih ugotovitev, ki jih bo treba včleniti v naše poznavanje problematike. Vse se nanašajo na problem *Bržijskih spomenikov* in pomenijo eno od mogočih rešitev v zvezi z njihovim nastankom in avtorstvom.

F. Zagiba povezuje originale *Brižinskih spomenikov* z misijonskim škofom Bosom na podlagi Thietmarjeve kronike (prim. objavi: R. Holtzmann, *Die Chronik des Thietmars von Merseburg*, Leipzig 1933 ali M. S. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Poznań 1953). V njej je med dr. tudi takole sporočilo: »Um die ihm anvertrauten Seelen um so leichter unterrichten zu können, hatte er eine Anweisung in slavischer Sprache geschrieben und bat die Slaven das ‚Kyrie eleison‘ zu singen, in dem er ihnen den Nutzen davon ausinsetzte« (str. 43).

Kaj je avtorja privedlo do tega? Predvsem je važna časovna zveza. Boso je umrl 1. novembra 970 na poti v Bavarsko. Bil je najprej misijonar, ki ga je regensburški škof Mihael poslal na razpolago Otonu Velikemu, le-ta ga je pa 968 imenoval za škofa v Merseburgu. I. in III. spomenik bi bila Bosov prepis, II. (*Adhortatio*) pa njegovo izvirno delo. Fr. Zagiba je znane letnice, katere veljajo za čas nastanka, pomaknil nekaj let nazaj in to »mit ziemlicher Sicherheit in die Zeit . . ., als sich Boso für seine Missionstätigkeit bei den Slaven in Sachsen vorbereitete« (str. 44). Takšno predpripravo pa naj bi imel v samostanu St. Emmeram, v katerem je bilo literarno središče za izdelavo misijonskih metod in pripomočkov. Boso je bil ali Slovan ali pa je izhajal s področja, na katerem je bila v navedi dvojezična pastorizacija (Bavarska, Češka).

Boso je bil — kakor poroča Thietmar — literarno nadarjen, kar bi podpiralo avtorstvo umetniško visoko izdelanega II. spomenika (prim. letošnjo 4. številko *Jezika in slovstva*, str. 114—17). Teksti so zapisani v pontifikalu, torej v knjigi, ki je bila namenjena izključno škofu. Boso pa je bil misijonski škof in toliko bolj navezan na bilingvistično opravljanje obredov. Vprašanje, kako so se ta besedila vrnila v St. Emmeram, je reševati v skladu s takratno prakso. Po njej je misijonski škof moral ob izpolnitvi misije ali smrti poskrbeti, da so se liturgične knjige, kelih in oblačila vrnila vrhovnemu pastirju. Tako je mogoče Boso sam vse to nosil s seboj na poti, na kateri ga je zatekla smrt, in je njegovo spremstvo posredovalo, da so bile navedene stvari izročene.

V dobro tezi Fr. Zagibe gre tudi tip jezika. St. Emmeram je bil seznanjen s cirilmetodijsko tradicijo, imel pa je tudi zveze s panonsko-velikomoravsko in karantansko jezikovno prakso. Celo takratna Praga je bila Parochia Regensburgensis. S tem je mogoče razložiti zahodnoslovanske jezikovne prvine, ki se javljajo v rokopisu.

Fr. Zagiba se je dotaknil izredno važnega vprašanja, ki presega samo literarnozgodovinsko območje in sega lahko celo v politiko ali v šovinizem (*Dejiny staršej slovenskej literatury* I, Bratislava 1958 na str. 19—22 obravnavajo *Brižinske spomenike* kot svoj književni spomenik). Čeprav sam Slovak po rodu, ga je rešil zgodovinsko mirno in znanstveno trezno. V predloženi obliki je njegova postavka zanimiva znanstvena hipoteza, ki bi jo bilo potrebno mnogo bolj podrobno izdelati. To pa ne nalaga dolžnosti samo avtorju, marveč tudi in predvsem slovenski literarni zgodovini. Nikakor ne bi smeli molče preiti mimo raziskav, ki so jih v novejšem času opravili A. Isačenko, A. Siegmund, B. Bischoff in W. Lettenbauer. Če ne bomo solidno obveščeni in temeljito znanstveno pripravljeni, se bo ob naši nemarnosti najbolj častitljivi književni spomenik v očeh sveta izmuznil iz naše literarne tradicije. Neizpodbitih hipotez za takšen videz je že (in še) precej.

Jože Pogačnik

ZANIMIVA KNJIGA O POLJSKI STILISTIKI

Konec 1959 je pri Državni znanstveni založbi v Varšavi izšla knjiga *Poljska stilistika*, ki zasluži, da nanjo opozorimo tudi slovenskega bralca. Pisca te knjige, univerzitetna učiteljica Halina Kurkowska in Stanisław Skorupka, izhajata s stališča, da je stilistika del jezikoslovja. Tudi jezik literarnih del obravnavata kot eno izmed stilnih variant, ki je sicer mnogo bolj komplicirana, a se bistveno ne razlikuje od ostalih. Iz praktičnih razlogov pa sta obdržala termin »literarna stilistika« za tisti del stilistike, ki obravnava umetniški slog glede na njegovo funkcijo v delu, kompozicijo literarnega dela in verzifikacijo. V raziskovanju tega stila je treba uporabljati posebno metodo, ker so v njem lahko značilnosti več stilov, zlasti pa še zato, ker je vsako jezikovno sredstvo v njem element dveh sistemov — knjižne konvencije in enkratne umetniške stvaritve — ima tedaj poleg komunikativne še posebno, estetsko funkcijo.

Razmejitve med jezikovno in literarno stilistiko še ni dokončna. Po mnenju predstavnika francoske šole (Ch. Bally, J. Marouzeau) analizira lingvistična stilistika jezi-